

ФЕНОМЕН ПОЕТИЧНОГО МИСЛЕННЯ О. ЗАБУЖКО У КОНТЕКСТІ ПОСТМОДЕРНОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОСТОРУ

Анотація. У статті актуалізовано домінуючі ознаки інтимної лірики О. Забужко у контексті сучасного вітчизняного постмодерністського дискурсу з акцентом на специфіку «жіночого» письма.

Ключові слова: дискурс, гендерні відносини, фемінізм, постмодернізм.

Аннотация. В статье указаны доминантные черты интимной лирики О. Забужко в контексте современного отечественного постмодернистского дискурса с акцентом на специфику «женского» письма.

Ключевые слова: дискурс, гендерные отношения, феминизм, постмодернизм.

Summary. The article deals with main features of O. Zabuzhko's intimate poetry in the context of Ukrainian postmodern discourse. The author emphasizes on specific features of «woman» style.

Key words: discourse, gender relations, feminism, postmodern.

Постать О.Забужко у сучасному літературному дискурсі, де «утворюється культурно-історичний контекст, у якому попередньо освоєний культурний досвід підлягає прямому чи опосередкованому осучасненню й набуває національно-психологічних характеристик даної епохи» [6, с.43], вже доволі канонізована. Різноманітні форми самореалізації цієї неординарної особистості (у літературі, критиці, публіцистиці) детермінують наявність численної когорти науковців (В. Агєєва, Н. Зборовська, Л. Таран, В. Скуратівський, І. Стешин, Т. Тебешевська-Качак, С. Філоненко, Ю. Шерех тощо), що фокусують свою увагу на прозописмі автора (переважна більшість), світоглядних переконаннях О.Забужко (як правило, предметом акцентної уваги дослідників стають феміністичні погляди письменниці), літературознавчій спадщині. Слід зауважити при цьому послаблену увагу сучасних літературознавців до поетичного дискурсу О.Забужко. Отже, доречним буде, на думку автора статті, актуалізувати ключові домінуючі семантичного простору, мовно-образної палітри поетичних творів письменниці. **Актуальним** є аналіз інтимної поезії автора як досконалої форми вербалізації підсвідомих імпульсів жінки, художньої ілюстрації її іманентної природи, яка, прагнучи свободи (у всіх соціумних варіантах), охоче заковує себе кайданами кохання.

Аксіоматичним є твердження, що світоглядні переконання митця активно репрезентуються у його творах. Спроба об'єктивного аналізу поетичного доробку О.Забужко буде некоректною стосовно автора, якщо проігнорувати домінуючу декларовану поетесою феміністичну концепцію. Дискусія навколо цього принципового для багатьох сучасних митців і науковців питання триває вже давно і має своїми наслідками значну критичну літературу. Автор статті не ставить собі за мету аналіз цього значного літературознавчого і публіцистичного масиву, однак вважає за доречне зауважити точку зору самої О.Забужко з питання: «Фемінізм для мене – абсолютно нормальна культурна настанова кожної цивілізованої людини, яка вважає, що не треба диктувати жінці, якою вона

має бути, а треба дати їй можливість бути такою, якою вона хоче бути» [4, с. 39]. Ці слова можна вважати лейтмотивом всієї творчості письменниці і лірики зокрема.

Ліричний дискурс О.Забужко номінує своєрідний «жіночий погляд» на світ. Варто згадати з цього приводу зауваження Ю.Шереха, який зазначив: «Оксана Забужко говорить про речі, які досі в українському мистецтві так не говорилися, часто так одверто, в таких подробицях, що дух переймає, падають усі завіси, і солодко, і страшно стає, і мимоволі думається – Боже великий, чи можна так невимушено, так просто про саму себе (бо в ліриці скрізь про себе), про своє тіло й душу прилюдно говорити, чи можна виносити такі речі на юрбу» [8, с.181]. Цікаво спостерігати за процесом художньої самореалізації сильної особистості, філософа, жінки з чітко визначеними поглядами на світ, коли вона постає перед реципієнтом автором поетичних рядків акцентно інтимного звучання.

Поезія «**А все-таки я Вас любила...**» декларує ускладненість чуттєвого і психологічного досвіду жінки-поетеси в осмисленні «вічножіночого» питання – блаженного всесвіту Кохання. Реалії інтимного життя, метафорично «осідаючи на дно» пам'яті ліричної героїні, залишаючись лише «шумом, як море у мушлі в ушу...», філігранно синтезуються з цілком вмотивованою у такій ситуації недовольністю («А як там насправді було - то яке кому, Господи, діло!»). Лаконізм душевної сповіді героїні доволі змістовний і напрочуд емоційно забарвлений. Символізм «коштовної кафарки», що свідомо (чи у пориві пристрасті) «розбиває» у своїй душі лірична героїня поезії, - прозорий і полісемантичний – виникає аллюзія пораненого (шматками скла) серця і душі «як білий обрус» (символ чистоти), солодко отруєної «щемливим вином» кохання. Лише один рядок поезії присвячує автор аналітичній «ревізії» того, що всеохопне почуття залишило у спадок жінці – «Ви колір дали моїм мислям, а образами тіло...». О.Забужко інтелегентно заковувала у пластичному метафоричному сегменті цілий філософський трактат про сенс людського існування і місце кохання в житті жінки. Перс-

пективу ліричної сповіді накреслено чітко і, разом з тим, неоднозначно, оскільки героїня ліричної мініатюри не лише жінка, але й поетеса, яка, маючи тонку душевну організацію, має право на домисел. Кохання для неї – це та реальність (чи ірреальність), де аналітичність, правда життя іноді охоче поступаються місцем грі фантазії, теплим спогадам, мріям.

Образ «високого вершника» в архітектоніці поезії **«Коханий!»** — **я пишу це слово навпрошки...**» набуває вагомих емоційно-змістових акцентів, бо актуалізує (символізує) феномен кохання, репрезентуючи моральні імперативи ліричної героїні, етичний максималізм якої активно сповідуються без демонстрації щонайменших вагань, коли йдеться про силу почуття («Уперше - на віку, і вперше - на віки»). Запис у книгу життя поетеса робить «Навскіс через листок, і так, немов уперше...», бо тільки першосортне, високоякісне почуття синхронізується з етичним каноном, світоглядною матрицею ліричної героїні. Образ «слова», що «вище» за всі інші слова, передбачає у художньому тексті актуалізацію значних інтерпретаційних контекстів, бо він семантично пов'язаний з самим почуттям кохання та персоніфікованим образом коханого чоловіка. Лірична сповідь героїні – дивовижно пластична, за рахунок чого активізуються емоційні та аналітичні реєстри реципієнта. Традиційний у літературі образ стріл Амура набув оригінальної художньої трансформації у словообразі «лука», що пустив «в ціль стрілу із простору пустого» і ніжно торкнувся душі ліричної героїні, спричинюючи «отерп». Поетичний синтаксис, як часто в О.Забужко, активно використовується автором, створюючи психологізовану почуттєвість поезії. У кінці твору фокус художнього зору поетеси переноситься на перспективу, тому слова героїні: «Це слово (о, замри!) - переступом межі, Й нічого вже не бійсь, якщо - переступила...» набувають статусу перестороги і благословення.

Поезію «Така кругла, як глобус...» виокремлює синтез філософського та інтимного мотивів. Героїня твору демонструє реципієнту концепт ніжності («що тисне сльозами у горлі») такого масштабу, що він набуває психологічної наповненості загальносвітового виміру, оскільки є у межах поетичного тексту квінтесенцією кохання між чоловіком і жінкою. Разом із цим й уособленням безмежної материнської любові, що на рівні інстинкту виникає у душі закоханої жінки як реакція на сплячого («голого» - символ абсолютної незахищеності) чоловіка, що схожий у сні на маленького хлопчика. Коментар експліцитного наратора доречно підсумовує - «досконалий образ наруги над безневинним».

У другій строфі поетичного тексту, характеризуючи об'єкт жіночого обожнювання, у поетеси домінують словообрази прямого змістового наповнення – «здоровий, сильний мужчина», що «підкидає мене однією рукою, як в танці», «обтуляє

плечем і сміється поверх мого зросту до світу наставленими зубами». Перед реципієнтом виокреслюється образ впевненого у собі чоловіка, енергетика й оптимізму якого досягають кульмінації. Гендерна мудрість, тонка іронія є детермінантами в оцінці ліричної героїні «навали впертих, тупих, непокірних предметів», з якими «завиграшки» дає собі раду чоловік.

Ідилічна картина сну «безвладного теплового тіла» очима закоханої жінки органічно синхронізується з аналітичною материнською матрицею. Дуалізм сприйняття звичайного побутового епізоду забуває у тексті філософської глибини, оскільки дозволяє наочно номінувати «беззахисну сутність людської породи: знищеність».

Конденсатом авторської позиції стосовно незахищеності людини у соціумі та всесвіті загалом є третя строфа вірша. Афористичність різьблених фраз О.Забужко – вражаюча. Порушення синтаксичних зв'язків ідейно-тематично обумовлено. Художньою ілюстрацією рецепції незахищеності є у поезії світ живої природи, де крім людини («немовля у візочку полишенім напризволяще», «кроткий ідіот що до всіх усміхається в людському тлумі», «безногий серед дороги») оприятнено світ флори і фауни («равлик без черепашки», «тоненьке стебельце проросле на танкодромі», «пелюсткова шкірка що плаче від дотику»), що існує за вічними законами, де роль фатуму (відповідно до авторської концепції) відіграє не останню роль. Можна припустити наявність у тексті концептуальної градації, що досягає нарешті змістової й емоційної кульмінації – «кожен із нас кожної миті цілком несвідомо – сплячий мужчина». У системі авторських символів незахищеності особливо привертають увагу образи – «зародку в лоні перед абортom» і «жінки вночі на порожній вулиці», що поставлені поетесою в один ідейно-емоційний ланцюг і наочно декларують її моральні імперативи, життєву мудрість і знання законів екзистенції.

Для О.Забужко, що демонструє в більшості своїх ліричних творів складну асоціативність розгорнутого метафоричного мислення, поезія «Така кругла, як глобус...» є стилістично нетиповою, оскільки її ідейно-емоційні концепти не лише прозоро виокреслені, але й підсумовані (як у байці) у формі своєрідної моралі в кінці твору. Однак це абсолютно не впливає на рівень ліризму, щирості, що проймає художню тканину поезії.

Отже, можна зауважити, що лірична героїня О.Забужко у віршах про кохання гендерно маркована. Деяко суперечливою вважаємо тезу Г. Бібєрової, де автор стверджує стосовно поезії О.Забужко: «Найбільшу увагу поетеса приділяє осмисленню жіночої психології, вдаючись до реконструкції патріархальної картини світу» [2, с. 53]. Вважаємо за доречне зробити уточнення: О.Забужко синтезує в собі риси прогресивної, інтелектуально й емоційно розвинутої особистості та патріархальної Берегині. Її моральні імперативи чітко визначені. Часто раціональна розміркова-

ність ліричної героїні поступається місцем почуттям. Пристрасна, самовіддана, мудра і горда, розумна і безоглядна Жінка у поезіях О.Забужко здатна викликати в душі лицаря (споконвічна мрія жіноцтва) бурю емоцій, пробудити шалену пристрасть, справжнє «високоякісне» почуття. «Розтин» душі ліричної героїні авторка робить з великим естетичним смаком: тонко, тактовно і правдиво одночасно.

Слід зауважити при цьому, що ліричні тексти О.Забужко не відзначаються поляризацією соціо-статевих ролей, письменниця рішуче відкидає ген-

дерно-рольові стереотипи, типові для сучасного літературного дискурсу. Автор шукає для своїх героїв комфортні поведінкові форми, аби не позбавити їх почуття свободи, права на щастя. Поетичні тексти письменниці позбавлені декларованих у багатьох творах сучасних вітчизняних репрезентативів постмодернізму рис «боротьби або війни статей» [5, с. 186]. О.Забужко належить до тих митців, про яких С.Павличко слушно занотувала: «Жінка – авторка століття XXI вже, здається, може мати певність, що буде почутою» [5, с. 16].

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму / В. Агеєва. – К.: Факт, 2003. – 320 с.
2. Біберова Г. Месниця ? Зрадниця ? Феміністка ? Міф про Клітемнестру в поезії Оксани Забужко / Г. Біберова // Слово і Час. – 2006. - № 6. – С. 53 - 63.
3. Гундорова Т. Деконструкція і гендер / Т. Гундорова // Філософська думка. – 2001. – № 1. – С. 81-90.
4. Забужко О. Інший формат / О.Забужко. – Івано-Франківськ: Лілея, 2003. – 47 с.
5. Павличко С. Фемінізм // С. Д. Павличко ; [упоряд. та передмова Агеєва В.]. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи», 2002. – 322 с.
6. Пікун Л. Дзеркальна гра набутками культури як явище літератури постмодернізму / Л. Пікун // Слово і Час. – 2005. - № 11. – С. 40 - 47.
7. Філоненко С. «Інша мова жінки»: художні особливості української жіночої прози 90-х рр. XX ст. / С. Філоненко // Слово і Час. – 2008. - № 2. – С. 49-56.
8. Шерех Ю. Позиція відкритої літературної свідомості / Ю. Шерех // Знак нескінченності: Збірка поезій. – К. : Факт, 2002. – 228 с.

Стаття надійшла до редакції 08.03.2011